

SENAR-EMAZTE ALA ESPOSOAK?*

Emen nalz, zentsu onaren alde, gure klasikoen eta apaiz zaar eta berrien alde buru-erakuste bat egitera etorrira, "Euskera" gure Euskaltzaindiaren aldizkarian irakurri ditudan txatxukeri batzuk eragiñik. Nor? Euskaldun bat. Lotsaturik nator. Ez nuen uste Akademiaren itzal ta izenpean alako txaldan-keririk ikusiko nuenik. Irakurri al dezute an Pedro I. Barrutia'z egindako lana eta ari darraiklon eztabaida zorigaiztokoa? Lan ori "Euskera" aldizkariak, ezer zuzendu gabe, ezertako argitasunik ez azalpenik eman gabe, argitaratzea, lotsagarria! Urte osoan ez ote dute izan astirik Barrutiazale orren illunetan (ez dut errukiz bere izenik emen ezarriko) argi piskatxo bat egiteko? Ala, "Euske bialtzen zaizkion lan guztiak onartu ta dauden daudenean argitaratu bear ditu?

Ni ez nator lan orretan irakurri ditudan oker esan guztiak yasotzera. Ez dut gaurkoz salatuko, esaterako, Azkue zanari or egiten zaion itsuskeria. Azkeneko eztabaidari bidea eman zion gala aztertuko dut soil-soillik. Laburtzearen eta arira etortearren, ona an eralki zan guztiaren mamia:

1) Oraiko apaizak ez ornen dakite ezkontza zer dan; apaizaren aurrean egiten dana esposadu, esposatzea ornen da, ez ezkontzea; ezkontzea "abadearen bendiziñoa akabaduteagaz" ornen dator. Au guztiak ornen dakite, ezkonduak ongienik: oraiko apaiz euskaldunez ez.

2) Gure klasikoak ala mintzo ornen dira; orregatik ayetan esposadu da bat, eskondu beste bat (?).

3) Maria ta Jose ez ziran ezkonduak, esposiak edo esposaduak baizik; ez ziran senar-emazte, esposak baizik. Besterik esaten duten apaizek birao egiten ornen dute. Au aldizkarian ez dator orren argi; baña itzaldian argi esan bide zan; Zugazti apaizaren erantzunetik ala ateraten da.

4) Gure klasikoek ez dute iñoiz ere esan Maria ta Jose senar-emazte ziranik, ta bai esoso ta esposa. Gure Barrutia'k "erlijioezko terminuak" ederto ornen darabilzki, oraiko apaizek ez bezalako egokitasuna ornen du ortako.

Nor, eta "istoriak bost piper siku inporta deustaz" diyon bat etorri bear lau sustraigabekeri oyek entzunaraztera? Zer ikusteko ote gaude? Lenbiziko puntu biyeri ez diet erantzunik emango. Ezta nire egitekoa, ta ez Euskaltzain-

Lino Akesoloren paper artean aurkitutako idazlana: Basabil izenez izenpetutako lana; ziur asko aldizkari edo egunkariren baterako (El Diario Vasco?) eginiko idazlana; baina, antza danez, ez zan argitaratu. 1970.eko amarkadan egina...

diarena ez onen ingurukoena ere ezkontza zer dan edo zer eztan erabakitzea. Jaunak, Plauto'ren irrizko gordinkeriak berritu gogo al dezute? Plauto orrek esan ornen zuen irriz andre batez onako auxe: "Quotidie viro nubit, nupsitque hodie, nubet mox noctu". Beterri'n norbaitez zenbat aldiz ezkondua dan galdetzen duenak olako zerbait galdetzen ote du? Edo ta, "los esposos Curie" entzuten dugunean, senar-emazte oyek ezkontzeko ta birjiñik daudela esan nai ote digute? Korapilloa alakoa eleiz-legeetako "matrimonium ratum eta consumatum" diralako oyek gure Barrutiazaleari nonbait buruan egin diotena! Olako korapillo oyek askatzeko blde bakar bat dago: ikastea. Eta ikasi gabe, ez maixu egin burua. Gure idazle batzuen eta beste nonbaiteko esposo ta esposatzeri antz emateko ezta zuen ametsetakorik egin bearrik. Itz oyen yatorria non dan ba-al dakizute. Latinoetarik dator itz oyen erabilketa. Forcellini'k, esaterako, esango dizue nola latinez maritus edo uxor zanari sponsus ta sponsa esateko oitura sartu zan "honestiore vocabulo" mintza naye.

Irakur zazute Corominas'en erdaliztegia; an ikasiko dezute, esaterako, zer dan erdaldunen esposo, nola ta noiztik asita dan marido'ren kideko. Ikasi ta ez etorri adarra yoten, beste amets gordin oyeekin.

Ezkontza zer dan eta zer eztan, nola esposo ta senar-emazte ta esposatze ta ezkontze berdintsu diran gure klasikoekin erakutsi nai banu, luzeegi yoko nuke. Lenbiziko bi puntu ayek utzirik, beraz, beste biyeri erantzutea aski izango dut, gure Barrutia'tarren okerra erakusteko, beronen asmotan ere lau puntu ayek elkarri dagozkionak baitira.

Zein klasikorik irakurri ote du adar-yotzaille onek ola mintzatzeko? Egia esan, nik ez dut klasiko diralako oyetan, maite baidutut ere, ala-alako siñes-terik. Ez ote zuen esan Vinson'ek ayen liburuak, edo erderatik artuak, edo erderaz pentsatuak zirala; "et n'ont, á proprement parler, den de spontané ou de national"? (Au esan duena ezta, gero, oraiko gure arteko euskaldun berrizale buru berorik, atzerritarrek zer esango begira ta kezkaz ornen dabil-tzenetarik; "estranjeru" uts garbia da). Edola ere, ez dugu, gogoak ematen digunik, gezurra dalarik ere, ayeri ezarteko eskubiderik, gure Barrutiazaleak egiten duen bezala.

Mintza bekiguz, beraz, klasiko oyek. Eta mintza bekigu guzien aurretik Leizarraga, XVI'garren mendeko idazle ezaguna: "Jacobec engendra cegan Ioseph, Manaren senharra" (Testamentu Berna, Mat., 1,16). "Orduan bere senhar Ioseph... secretuqui utzi nahi ukan guen... Ioseph, dabit-en semea, ezaicela beldur eure emazte Manaren hartzera" (Mat., 1,19-20). Au aundia! Ain zuzen ere, euskal-literaturan leenago ageri dira Maria ta Jose senar-emazte egiñik, esposo ta esposa baiño. Eta gure klasikozele amorratua izarretan lo!

Era berean mintzo da Haradener Ebangelioetako leku oyetan eta ere beste batzuetan: "Ioan cen beraz Ioseph ere Nazareth Galileaco hiritik Iudeara, Dabiten hirira, ... bere icena emaitecotgat Maria bere emazte igorra cenarequin batean" (Luk,il,4-5). Ona, berriz, Yaundone Matheoren lendabiziko kapitulu-an, azpian, yartzen duen oarra: "Nola ludutarrec emazteac hartcen baitzituzten bere ahaidetarik, Debiten etchetic ilkitcen cenazgeroz, esqui aditcerat ematen darocu I. Matheok, handi beretic atheratcen cela Iosephen emazte Maria".

Jose ta Maria senar-emazte dira orobat 1828'garreneko Testamen Berrian, eta Duvoisinin Biblian. Baiña bizkaitar bat ere aipa dezadan. Uriarte Frantziskotarra. Bere S. Mateo'ren Ebangelioan ona nola mintzo dan: "Eta Jacob andik izan zan sortuba Jose, Mariaren senarra... Jose, Dabid'en semia, ez zaite bildur izan artuten Marija ceure emaztia, cerren beragan jayo dana Espiritu Santubarena da" (Mat.,I,16 eta 20).

Betor beste lekuko bat Erronkari'tik: Hualde Mayo. Onentzat Jose espousa da bein, arik geroxeago senar izateko eta Maria bere " emaztia".(Mat.,I,16 eta 19-20).

Eta nola diote, nola euskeraraten dute gure idazle klasiko ta zaar ayek latñiezko "cum esset desponsata"? Esposadu edo esposatu ori sartzeko bere biziko unea zalarik ere, ona nola dioten: Leizarraga'k, "fedatu" ; 1828'koak, "ezkontzaz hitzeman"; Haraneder'ek . ezkondu, eta Hualde Mayo'k bordaltu; Batek ere ez esposatu edo olakorik.

Orain Ebangelioak, gure "erlijioezko terminuak" egokienik erabilten irakasteko maixurik autatuen ayek utzirik, goazen beste idazle batzuetara. Larregi, Royaumont'en Bibliaren euskaratzailea ekar dezagun erdira (1777). Onela mintzo zaigu" Maria ezkondu cen Iosephequin; laincoac eman cion senhar prestu hura haren garbitasunaren beguiraila bezala " (11,98). Mintza bekigu Etcheberry apheza ere bere Testament zaharreko eta berriko istorian: "Birjin hura deitzen cen Maria; senharra zuen Jose guizon iainkotiarran" (184). Eta geyegi ez luzatzearren, eta norbaitek oraitsukotzat yo eztezan, Intxauspe kalonjea utzita, etorri gaitezen mugaz anuntza; emen degu ontan argienik eta garbienik ari zaiguna. Euskaltzaindlak berak ez ote du oraindik orain argitaratu Lardizabal'en Testamentu Berriko Kondaira? Baña, irakurri al dezute?. Eta, ikusi al dezute an esposo ta esposatzerik? Ezkondu, senar, emazte, senar-emazte bein ta berriz darabilzki garbi-garbian, bai Testamentu berri ortan eta bai Testamentu zarrean, azken-alderutz, Jose ta Maria'z ari danean.

Idazle oyek eztira nolanaikoak gure literaturan, noski; Leizarraga, Haraneder, Larregi, Uriarte, Lardizabal eta Duvoisin eztira nornai gure idazleetan, eta "erlijioezko terminuak" egoki erabilteko bazuten Barrutia'k aña argi. Baña,"ugaritasunaren ederrez" ez nuke ixillean utzi nai beste bat. Ezta, bear bada, klasikoetakoa (oraindik ez digu iñork klasiko oyek zeintsuk eta noizdantik asita noiz arteñoakoak diran mugatu). Dana dala, "leenagoko apaiz" oyen lerroan sartu (edo, atsegiñago badezute, ayen lumeroan edo incluidu) genezakela uste dut. Urtez, 1881'koan agertarazia da liburua Villafranca'ko kondearen izen ta itzalpean agertarazia. Bere aita, apaiz bat; eztakar bere izenik; S. Jose'ren omenez euskeraz egindako liburuetan n̄jk dazagutan;jk zaarrena bera.Yakiña, ez dugu bertan arkituko gero gure izkuntz zatartu ta galdu ornen duen norbaiten kutsurik edo aztarnarik; Larramendi'ren aztarnatxoren bat, arkitzekotan ere (gure euskeraren zatartze orrek askok uste duten baiño erro zarrago ta antxiñagokoak ditu). S. Joseran atsekabe ta atsegiñak; 110 orrialde. Liburutxo orren 100 orrialde oyetan ez duzute arkituko ez esposo ez esposatzerik; S. Jose senar da beti; senar leial, senar txit garbi, senar aingerutar, beti sonar; Andre Maria emazte, emazte orbangabe, egiazko emazte, emazte aingerutar, emazte argidotar, emazte dontzellatar, beti emazte.

Azki da adibiderik, aski da testo zaarrik. Non da, ene jaunak, gure klasikoen eta apaiz zaarren esposo ta esposatze orren alderako delako batasun

ori? Non gelditzen da gure Barrutia'tar orrek Euskaltzaindiaren aldizkarian zorigaitzean maixu-putz andiyekin esana: "Gure literatura klasikoan euskeraz ezta iñoiz esan Birjiña ta Jose senar-emazte ziranik, beti ziran esposoak"? Yaunak, aurrerrontzean klasikoak gora ta klasikoak bera ta leenagoko apai-zen izenean iñor datorkizuenean, begira ongi, adaryotzailleren bat ez ote dan, gero. Barrutia gutxi ezaguna dalata negarrez ta erostaka datorkigun onek, non utzi ditu Leizarraga, Haraneder, Larregi, Uriarte, Duvoisin eta Lardizabal?

Euskaltzain yaunak, lotan zeundetela noski, etsaia sartu zaitzue zuen alo-rraan. "Euskera"n olako lanak, ezertako argitasun gabe, argitaratzen utzi-tzeak Euskaltzaindiaren buruzaritzea ta izen ona gora yasoteko ezta bide ego-kiean izango. Ez dut esango zeiniek duen oraiko ontan errurik geyen: Barru-tia'tar onek, ala bere aitabitxiren batek. Euskaltzaindia, guztioi egin diguten itsuskeria (itsuskeria zentsu onari ta euskerari dagokionez) garbitu bearrean dago, nere ustez. Itsuskeri ori, ta Azkue zanari or bertan egin zayon oben beltza garbitu bearretan. Ai, Urkijo ta Azkue bera bizi balira...!

LINO AKESOLO

